

1

Ο ρόλος του πανεπιστημίου στην ψηφιακή εποχή*

Το πανεπιστήμιο αποτελεί έναν κορυφαίο θεσμό παραγωγής και μετάδοσης της γνώσης, ο οποίος από τον Μεσαίωνα μέχρι και σήμερα έχει προχωρήσει με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία σε συνεχείς προσαρμογές, προκειμένου να συμπορευτεί με την εποχή του.

Η σημερινή εποχή των κοσμογονικών τεχνολογικών αλλαγών και του καταϊγισμού των πληροφοριών, οι οποίες διαδίδονται με τεράστια ταχύτητα σε παγκόσμια κλίμακα, επιβάλλει στο πανεπιστήμιο να προσαρμοστεί με γρηγορότερους ρυθμούς από κάθε άλλη προηγούμενη εποχή για να μην απαξιωθεί και πιθανώς ξεπεραστεί από νέους τρόπους παραγωγής και διάδοσης γνώσης. Ειδικότερα, είναι αναγκαίο το πανεπιστήμιο να μπορεί να ανταποκριθεί στην αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση της επιστημονικής γνώσης, στη διαχείριση του τεράστιου όγκου πληροφοριών του διαδικτύου και στη μετατροπή τους σε πραγματική γνώση. Για να γίνει αυτό, το πανεπιστήμιο πρέπει να υιοθετήσει έναν εντελώς διαφορετι-

* Παρέμβαση του καθηγητή Ναπολέοντα Μαραβέγια, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, στο Οικονομικό Φόρουμ των Δελφών, Μάρτιος 2019.

κό τρόπο οργάνωσης και προσανατολισμού των σπουδών, που θα εξοπλίζει τους φοιτητές με τις κατάλληλες δεξιότητες, καθώς η τεχνολογική επανάσταση αναγκάζει τους πτυχιούχους επιστήμονες να αλλάζουν συχνά επαγγελματική απασχόληση στη διάρκεια της ζωής τους.

Η μετάδοση γνώσεων σε ένα περιορισμένο πεδίο και η προσκόλληση σε μια μονοδιάστατη επιστημονική προσέγγιση αποτελούν παρελθόν. Αντίθετα, η διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων των φοιτητών με διεπιστημονική προσέγγιση και συνεχή προσαρμογή των προγραμμάτων σπουδών είναι επιτακτική. Η εκμάθηση των μεθόδων απόκτησης νέας γνώσης, και όχι απλώς η συσσώρευση γνώσεων, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση επιτυχίας της σύγχρονης πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Επιπλέον, καθώς η γνώση τείνει να αποτελεί τον κρισιμότερο παράγοντα για την ανάπτυξη μιας επιχείρησης, μιας περιοχής, αλλά και μιας ολόκληρης χώρας, το πανεπιστήμιο αναδεικνύεται πλέον σε σύγχρονο πόλο ανάπτυξης. Σε στενή συνεργασία με τις επιχειρήσεις, δημόσιες και ιδιωτικές, πρέπει να αξιοποιεί τα αποτελέσματα της έρευνάς του συμβάλλοντας στη δημιουργία νέων προϊόντων και υπηρεσιών μέσω της εισαγωγής οργανωτικών και τεχνολογικών καινοτομιών κατά τη διαδικασία παραγωγής.

Όμως, προκειμένου το πανεπιστήμιο να είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες που προαναφέρθηκαν, απαιτούνται τουλάχιστον πέντε προϋποθέσεις:

1) Η χρηματοδότηση από δημόσιους πόρους πρέπει να είναι επαρκής ώστε να εξασφαλίζονται αξιοπρεπείς αμοιβές για το αξιοκρατικά επιλεγμένο ακαδημαϊκό και διοικητικό προσωπικό του. Ταυτόχρονα όμως, το πανεπιστήμιο πρέπει να είναι σε θέση να αντλεί συμπληρωματικούς πόρους από τις εκ-

παιδευτικές και ερευνητικές δραστηριότητες και από την πλήρη αξιοποίηση της περιουσίας του, προκειμένου να καλύπτει πληρέστερα τις απαιτήσεις μιας όσο το δυνατόν καλύτερης λειτουργίας και ανάπτυξής του.

2) Η διοίκηση του πανεπιστημίου πρέπει να είναι ικανή να αξιοποιεί αυτούς τους πόρους με αποδοτικότητα, αποτελεσματικότητα, πλήρη διαφάνεια και λογοδοσία στην κοινωνία και στην πολιτεία για το έργο που επιτελεί. Όμως, δεν πρέπει να συγχέεται η υποχρέωση λογοδοσίας της διοίκησης με τον ασφυκτικό έλεγχο της πολιτείας που καταπνίγει την ελευθερία και τη δημιουργικότητα του σύγχρονου αυτοδιοικούμενου πανεπιστημίου. Για τον λόγο αυτόν, η διοίκηση του πανεπιστημίου πρέπει να αντιστέκεται σθεναρά στην ανάμειξη του κράτους στην πανεπιστημιακή ζωή.

3) Καθώς η γνώση είναι πλέον διεθνοποιημένη, το πανεπιστήμιο, για να μπορεί να παρακολουθεί τις σύγχρονες επιστημονικές εξελίξεις και να τις συνδιαμορφώνει, πρέπει να βρίσκεται σε απόλυτη ευθυγράμμιση με ό,τι συμβαίνει στον διεθνή πανεπιστημιακό χώρο. Πρέπει να επιδιώκει κάθε μορφής διεθνή συνεργασία και να προωθεί ανταλλαγές διδασκόντων, υπαλλήλων και φοιτητών με αντίστοιχα ιδρύματα του εξωτερικού, ώστε να επωφελείται από τη διεθνοποίηση ολόκληρη η ακαδημαϊκή κοινότητα.

4) Το πανεπιστήμιο πρέπει επίσης να συναγωνίζεται με τα άλλα πανεπιστήμια, εγχώρια και ξένα, στην επιδίωξη της αριστείας και συνεπώς να επιζητεί συνεχή αξιολόγηση των δομών του, του ακαδημαϊκού και διοικητικού προσωπικού του, προκειμένου να αποδεικνύει την υψηλή ποιότητά της έρευνας και της διδασκαλίας του προς όφελος του δημόσιου συμφέροντος.

5) Τέλος, έχει κρίσιμη σημασία το έργο που επιτελεί το πανεπιστήμιο στην έρευνα και στη διδασκαλία να προστατεύεται πλήρως από την πολιτεία με σαφή και αποτελεσματικό τρόπο έναντι κάθε μορφής εξωπανεπιστημιακής παρέμβασης ή παρεμπόδισης, που διαταράσσει την ηρεμία της πανεπιστημιακής ζωής και θέτει σε κίνδυνο την ακαδημαϊκή κοινότητα και την περιουσία του πανεπιστημίου.

Το ερώτημα που τίθεται είναι αν και κατά πόσο το ελληνικό πανεπιστήμιο θα μπορούσε να ανταποκριθεί σε όλες στις απαιτήσεις της σημερινής εποχής όπως εκτέθηκαν πιο πάνω. Όσον αφορά στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, θα μπορούσε να το πετύχει, καθώς γνωρίζω ότι διαθέτει ανθρώπινο δυναμικό υψηλής στάθμης. Βεβαίως, αυτό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τις πρυτανικές αρχές, οι οποίες έχουν την καίρια ευθύνη συντονισμού και αξιοποίησης αυτών των πολύτιμων ανθρώπινων δυνάμεων.

esos.gr, 12 Μαρτίου 2019

2

Στο πέλαγος της διεθνούς αβεβαιότητας

Τα τελευταία χρόνια η διεθνής κατάσταση επιδεινώνεται και δεν είναι στοιχειωδώς προβλέψιμη, καθώς δεν υπακούει στους παλαιούς κανόνες διεθνούς συμπεριφοράς.

Η αβεβαιότητα που εκδηλώνεται στη μεγάλη αμερικανική δημοκρατία σχετικά με τις αποφάσεις του Προέδρου της, η ανάδυση των νέων παγκόσμιων δυνάμεων, με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας να διεκδικεί σοβαρό ρόλο στη διεθνή σκηνή, η εντεινόμενη αντιπαράθεση μεταξύ της Ρωσίας και της Δύσης, η ανάπτυξη εθνικιστικών δυνάμεων στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, η χαώδης κατάσταση με την αποχώρηση της Βρετανίας, χωρίς συμφωνία, από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η αμφιταλάντευση της Τουρκίας μεταξύ Δύσης και Ρωσίας, ο πόλεμος στη Συρία και οι συνεχιζόμενες μεταναστευτικές ροές από τον νότο προς τον βορρά είναι μόνο μερικές από τις εξελίξεις που κάνουν τον κόσμο ένα πέλαγος αβεβαιότητας. Μέσα σε αυτό το πέλαγος ταξιδεύει η χώρα μας, με τα δικά της προβλήματα και τις δικές της αβεβαιότητες.

Για την ελληνική οικονομία και την κοινωνία, που προσπαθούν να σταθούν και πάλι στα πόδια τους μετά τη σχεδόν δεκαετή καταβύθιση στα Τάρταρα, αυτό το ασταθές διεθνές περιβάλλον αποτελεί ένα ακόμη τεράστιο πρόβλημα.

Κάποια «σημάδια» ανάκαμψης είναι ορατά στην ελληνική οικονομία, με τις εξαγωγές να σημειώνουν αύξηση και το ΑΕΠ να προσπαθεί να ξεπεράσει την πολυετή καθήλωσή του. Όμως, η έξοδος από τα μνημόνια δυστυχώς συνέπεσε με την προεκλογική περίοδο, και είναι εξαιρετικά δύσκολο οι πολιτικές δυνάμεις να μην υποκύψουν στον πειρασμό των παροχών, ιδιαίτερα μάλιστα μετά από μια μακροχρόνια περίοδο αναγκαστικής λιτότητας.

Ο συμβιβασμός μεταξύ των αναπτυξιακών και των κοινωνικών προτεραιοτήτων στη δημόσια πολιτική που ασκεί κάθε κυβέρνηση είναι στη σημερινή περίοδο εξαιρετικά δύσκολος. Απαιτεί πολιτική δεξιοτεχνία και διαχειριστική επάρκεια, προκειμένου να μην παρασυρθεί προς τη μια ή την άλλη πλευρά. Η δημοσιονομική ισορροπία πρέπει να εξασφαλίζει την κοινωνική ισορροπία, η οποία, με τη σειρά της, αποτελεί προϋπόθεση για επιτυχή δημοσιονομική ισορροπία. Τα παραδείγματα της Ιταλίας και της Γαλλίας, οι οποίες βρίσκονται σήμερα σε μια δίνη πολιτικής και κοινωνικής αναταραχής, είναι πολύ κοντά μας για να μη μας απασχολούν.

Τα διχαστικά συνθήματα, όσο κι αν συνηθίζονται στις προεκλογικές περιόδους, πρέπει να περιοριστούν ώστε να μην επιβεβαιώνεται ο «κανόνας» της δημόσιας ζωής της Ελλάδας, που δυστυχώς είναι ο καταστροφικός διχασμός από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Δεν κρατά καμιά πολιτική δύναμη το μαγικό ραβδί που θα λύσει με ανώδυνο τρόπο τα μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα μας.

Το έλλειμμα επενδύσεων, ως αποτέλεσμα ελλείμματος εμπιστοσύνης, διοικητικής ανεπάρκειας, υψηλής φορολογίας κ.ά., αποτελεί το μεγαλύτερο ζητούμενο στην ελληνική οικονομία, σε συνδυασμό με το πρόβλημα των «κόκκινων» δα-

νείων και την επιστροφή των καταθέσεων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα.

Αν αντιμετωπιστεί αυτό το δυσεπίλυτο πρόβλημα που έχει προφανείς κοινωνικές προεκτάσεις (προστασία της πρώτης κατοικίας κ.λπ.) και δημιουργηθεί ελκυστικό περιβάλλον για νέες επενδύσεις σε τομείς με τεχνολογικό περιεχόμενο, τότε και η παραγωγικότητα θα βελτιωθεί, και οι μισθοί θα αυξηθούν, και θα μειωθεί η ανεργία, ιδίως των νέων επιστημόνων που φεύγουν από τη χώρα μας χωρίς ελπίδα. Τέλος, και το ΑΕΠ θα αυξηθεί με επαρκείς ρυθμούς, ώστε να καλυφθεί το χαμένο έδαφος.

Το ζήτημα της προσέλκυσης επενδύσεων έχει προφανείς τεχνικές πλευρές. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί και πολιτικό πρόβλημα, που μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο με πολιτική συνεννόηση και κοινωνική συναίνεση. Αυτό απαιτούν οι περιστάσεις προκειμένου η χώρα μας να πλεύσει με ασφάλεια στο πέλαγος της διεθνούς αβεβαιότητας.

Real News, 17 Φεβρουαρίου 2019

Δημόσια εκπαίδευση και κοινωνική κινητικότητα

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η σημασία της εκπαίδευσης ως δημόσιου αγαθού έχει από πολλά χρόνια επιβεβαιωθεί. Όλες οι σχετικές μελέτες εκτιμούν ότι η οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη μιας χώρας σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από το εύρος και την ποιότητα της δημόσιας εκπαίδευσης. Δεν αμφισβητείται ότι η εκπαίδευση όλων των βαθμίδων δεν ωφελεί μόνο το άτομο που τη δέχεται, αλλά το σύνολο της οικονομίας και της κοινωνίας. Γιατί, όταν όλα τα άτομα έχουν περισσότερες δυνατότητες προσωπικής ανάπτυξης, η κοινωνία και η οικονομία προοδεύουν.

Έχει επίσης μεγάλη σημασία αν η εκπαίδευση παρέχεται από τον δημόσιο τομέα, δωρεάν, ή αν παρέχεται από τον ιδιωτικό τομέα. Αν το σύνολο της εκπαίδευσης παρέχεται από τον ιδιωτικό τομέα, τότε ένα σημαντικό μέρος νέων που προέρχονται από χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα δεν μπορεί να επωφεληθεί. Έτσι, δεν μπορεί να υπάρξει η αναζωογονητική κοινωνική κινητικότητα που ανανεώνει τις οικονομικές, κοινωνικές και πνευματικές ηγεσίες σε μια χώρα και συμβάλλει στην ανάπτυξή της με λιγότερες κοινωνικές τριβές και πολιτικές εντάσεις. Το μέγεθος της κοινωνικής κινητικότητας εξαρτάται από το πόσο δωρεάν είναι η δημόσια εκπαίδευση

και από το πόσο υψηλή είναι η ποιότητά της. Δεν είναι συνεπώς παράδοξο ότι οι σκανδιναβικές χώρες, που εξασφαλίζουν πραγματικά δωρεάν δημόσια και υψηλής ποιότητας εκπαίδευση, επιτυγχάνουν τα υψηλότερα ποσοστά κοινωνικής κινητικότητας, σύμφωνα με σχετική μελέτη του ΟΟΣΑ.

Στη χώρα μας, όπως σε πολλές άλλες χώρες, συνυπάρχουν η δημόσια δωρεάν εκπαίδευση και η ιδιωτική εκπαίδευση εκτός από την τρίτη βαθμίδα, όπου επισήμως δεν παρέχεται ιδιωτική εκπαίδευση. Το ζήτημα είναι αν η παρεχόμενη δημόσια δωρεάν εκπαίδευση είναι πράγματι δωρεάν και αν βρίσκεται σε αρκετά υψηλό επίπεδο ώστε να εξασφαλίζεται ικανοποιητική οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και ταυτόχρονα μεγάλο ποσοστό κοινωνικής κινητικότητας.

Δεν είναι μυστικό ότι τις τελευταίες δεκαετίες η δημόσια δωρεάν εκπαίδευση δεν είναι ούτε αρκετά δωρεάν ούτε, πολλές φορές, αρκετά υψηλού επιπέδου ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της ελληνικής κοινωνίας. Σύμφωνα με σχετικές μελέτες, το κόστος της υποστηρικτικής διδασκαλίας (φροντιστήρια) για την εκμάθηση των ξένων γλωσσών και για την εισαγωγή στα ανώτατα ιδρύματα είναι τεράστιο και συνεχώς αυξανόμενο. Ταυτόχρονα, η ποιότητα της δημόσιας εκπαίδευσης, ενώ παρουσιάζει σημαντικές νησίδες αριστείας, δεν φαίνεται να ικανοποιεί τις σημερινές ανάγκες μετατροπής της καταγιστικής πληροφόρησης σε γνώση. Φαίνεται να λείπουν, μεταξύ άλλων, η συνεχής επιμόρφωση του εκπαιδευτικού προσωπικού και ο κατάλληλος εξοπλισμός, ενώ ο μονομερής προσανατολισμός των μαθητών προς τα ΑΕΙ εμποδίζει την ολοκληρωμένη εκπαίδευσή τους.

Όσον αφορά την τρίτοβάθμια εκπαίδευση, η οποία επισήμως παρέχεται μόνο από τον δημόσιο τομέα, η έλλειψη αντα-

γωνισμού δεν φαίνεται να την κάνει χειρότερη από αυτήν που παρέχεται στις άλλες βαθμίδες, όπου υπάρχει ανταγωνισμός με τον ιδιωτικό τομέα. Θα μπορούσε μάλιστα να υποστηριχτεί ότι σε πολλές περιπτώσεις η τριτοβάθμια εκπαίδευση, παρά τον κατακερματισμό της, βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο, όπως απέδειξαν οι εξωτερικές αξιολογήσεις (βλ. εκθέσεις ΑΔΙΠ). Παράλληλα οι δυνατότητες των ελληνικών ΑΕΙ για παροχή εκπαίδευσης υψηλότερης ποιότητας θα μπορούσαν να βελτιωθούν, καθώς διαθέτει εξαιρετικής ποιότητας εκπαιδευτικό προσωπικό. Αρκεί να ξεπεραστούν τα οργανωτικά και διοικητικά προβλήματα των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Τα τελευταία χρόνια έχουν προστεθεί και πολύ σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Λόγω της κρίσης το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργεί με περικοπές της δημόσιας δαπάνης κατά 50%, ενώ οι αμοιβές του εκπαιδευτικού προσωπικού έχουν μειωθεί κατά 40% περίπου.

Αν αναλογιστεί κάποιος αυτά τα προβλήματα, η συνεισφορά του εκπαιδευτικού μας συστήματος, τόσο στην ανάπτυξη όσο και στην κινητικότητα της ελληνικής κοινωνίας, είναι αξιοσημείωτη. Όμως αυτή η συνεισφορά περιορίζεται σημαντικά, λόγω του διαφορετικού προσανατολισμού του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, με αποτέλεσμα να μην απαντά στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας. Και στην προ κρίσης περίοδο, η σχέση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης επιστημονικού δυναμικού στη χώρα μας ήταν προβληματική, σήμερα όμως είναι ακόμη χειρότερη, με αποτέλεσμα την απαξίωση της επιστημονικής γνώσης ή και τη φυγή χιλιάδων ελλήνων επιστημόνων στο εξωτερικό.